

ФАНТОМИ

ГО «Фестивальний центр «ЗОЛОТИЙ ДЮК»/Одеський академічний український музично-драматичний театр імені Василя Василька. Вистава «Фантоми»

Анна Липківська

«Фантомні болі» В. Сігарєва – доволі проста і, сказати б, «прозора» п'єса; у ній немає підводних течій, території для кардинально відмінних інтерпретацій. Але «привласнити» цю вельми моторошну колізію (після смерті чоловіка жінка приймає за нього усіх чоловіків на його колишній роботі у трамвайному депо, чим вони й користуються) та цих персонажів так, аби вони стали повнокровними й переконливими, не просто. Тут шлях, очевидно, один – спочатку йти за п'єсою, насичувати її конкретикою, а далі – вже пробувати «навантажувати» чимось додатковим, коли є потреба.

У режисурі Тетяни Губрій (художник в заявці та програмі не зазначений – певне, це теж входило у зону відповідальності постановниці; схоже, й актори теж «накреативили») ця конкретика впізнавана, коли не згущена (а як інакше, коли публіка сидить на відстані витягнутої руки у приміщенні, що має назву «Сцена 38» – за числом місць: тут або повна умовність, або гіперреалізм). «Сторожка» у трамвайному депо (до речі, піарники театру вдало обігрують у рекламі вистави «трамвайну» тему як надзвичайно близьку саме одеситам) постає, сказати, у всьому розмаїтті своєї вбогості та захаращеності. Тут, вочевидь, все накопичувалося роками – фото з журналів із портретами красунь, що ними обклеювали стіни покоління випадкових людей, котрі тут ненадовго опинилися, табличка «В ДЕПО», якісь поліетиленові завіси, виламани з трамвая двері-«гармошка», свічки в гранчаках, розкладачка, простирadlo з плямами, хрипатий радіоприймач... «Да тут жити можна!» – підсумовує місцевий сторож Гліб, який у чужу зміну все одно приходить на роботу, аби ночами скручувати на «кольормет» мідні дроти.

Мешканці цього світу теж підкреслено колоритні: оцей самий Гліб, говіркий, матюкливий, безпосередній, щораз на різній стадії сп'яніння, але ніколи не тверезий (Костянтин Кириленко), та новачок, «ботан» Діма, скромний інтелігент, але у «тихому омуті» може раптово спалахнути агресія (Вадим Головка). Їхнє спілкування – це трагікомічна течія п'єси та вистави, а от все пов'язане з Олею, тою самою удовою, яка відчайдушно чіпляється за кожного чоловіка, – уже суцільна драма, але, сказати б, з клінічним відтінком.

Я не психіатр, але, як на мене, Марина Клімова дуже тонко і точно проводить свою героїню «траєкторією» її тривання у виставі: у неї не одразу помічаєш «зміненний стан свідомості», вона поводить цілком нормально, але її щораз більше видає раптова зміна настрою, емоційних станів – від сльозливої сентиментальності до агресивного напору, від веселощів до аутоагресії, від ридань до «просвітленості»... Її загибель на трамвайних рійках – не результат втечі світ за очі у стані афекту: Оля-Клімова дуже зосереджено й цілеспрямовано, навіть по-діловому залишає сцену...

...У виставах завжди відчувається, коли на репетиціях було досягнуто взаєморозуміння між режисером та виконавцями. «Фантоми» справляють враження такої собі студентсько-студійної колективної роботи, де кожний – і виконавець, і автор певних сценічних рішень та деталей. Якщо це не так – тоді тим більше респект постановниці.

Що ж до «додатків» та «донавантажень», то у спектаклі – порівняно з п'єсою – їх три: влучне, вмотивоване та зайве.

Влучне – сцена, вирішена в естетиці театру анімації (популярне сьогодні розсунення рамок драматичної вистави – згадаємо хоча б «акваріумний театр» у «Поколінні пепсі» Театру на Печерську). Історію загибелі Вови, чоловіка Олі, Гліб розказує, ілюструючи її вогниками свічок на тлі розгорнутої книги (картинки – дерева та лінія електропередачі, чорна туш на білому аркуші) та фігурками з хлібу із сірниковими ручками-ніжками (їх потім підпалюють...). Кривава історія з фізіологічними подробицями таким чином постає відстороненою, навіть із поетичним ухилом (коли фігурки Олі і Вови літають високо над деревами й стовпами), причому Гліб, переповідаючи її, потроху починає висловлюватися нормально, без матюччя, п'яних інтонацій, з мінімумом суржику... Така зрізка методологічно – цілковито в дусі С. Жиркова, ученицею якого є Т. Губрій, але за стилем, прийомом, рішенням вона оригінальна та виразна.

Обґрунтованим (хоча, як на мене, необов'язковим) є пролог до вистави – на стіну проєктуються інтерв'ю з вулиць, де люди відповідають на запитання «Кого ви найбільше любите?» та «Яким було б ваше життя, якщо б ці люди зникли?» Там є цікаві, оригінальні відповіді, глядач ідентифікує себе з перехожими й надалі, «на автопілоті» переносить цю ідентифікацію на персонажів. Усе логічно, але таким чином задається певний обмежений ракурс погляду на подальші події (любов – утрата), тоді як змісти у виставі набагато ширші та варіативніші.

Зрештою, геть зайвою «підпоркою» є другий пролог, де з'являється дівчинка в білому з іграшковим вітрильником, і епілог, в якому Оля та ця дівчинка тримаються за руки, і, судячи зі слів Гліба, «летять». Ясно, що це ненароджена дочка Олі та Вови, ясно, що задається асоціація з Ассоль, котра чекає свого Грея, але вивести на кін дитину (та ще й красиву) – це «милиці», котрі здебільшого сигналять про невпевненість режисера.

Вистава Тетяни Губрій та Одеського театру ім. В. Василька не потребує таких милиць: вона всередині себе цілісна, глибока, атмосферна. І дуже сумна – але що тут поробиш, коли воно так і є...

Людмила Олтаржевська

Нова драма продовжує тримати в тонусі сучасний український театр. Драматичні твори цієї течії, написані на рубежі навіть не століть, як у випадку з новою драмою Метерлінка чи Стрінберга, а тисячоліть, нагадують квест з ретельно замаскованими перепонами. Аби вистава «вистрелила», режисер мусить відчувати матеріал на генному рівні, активізувати власні емоційні «зарубки» в пам'яті, про існування яких він, можливо, й не здогадувався. Зазвичай герої нової драми – прості люди, вони не хапають зірок з неба, не демонструють особливих амбіцій, живуть, загрузнувши у побуті, безгрошів'ї й зневірі. Побачити в таких героях всесвіт, відчути їх особисту драму – це точка опори майбутньої постановки, яку щонайперше має віднайти режисер. Тетяна Губрій досвід роботи із сучасними текстами мала й до «Фантомів». П'єса Василя Сігарева «Фантомні болі», поставлена Тетяною в Одесі, продовжила особисте дослідження режисерки на тему «Нова драма в українському театрі».

Пролог дійства – відео з роздумами людей з вулиці про те, що є кохання і чи можна пережити втрату того, кого кохаєш. Режисер анонсує глядачам головну тему, що стане предметом дослідження у «Фантамах».

Структуру вистави значною мірою визначає структура п'єси. Три героя, мінімальний простір, максимально стиснута хронологія подій, водночас історія розвивається стрімко і бурхливо. На формування режисерського малюнку «Фантомів» вплинув також і той факт, що Тетяна у цій виставі є також і автором її художнього оформлення. Занедбаний вагончик трамвайного депо, розхитана розкладачка, покрита брудним простирадлом, на обшарпаній стіні – численні плакати з хтивими дівичками, стіл, що у супереч усім законам фізики, якимось тримається хоч і на масивній, але єдиній нозі, бруд, антисанітарія... І... трамвайне вікно. Також брудне, але попри все його призначення – наповнювати простір світлом. Будь-який, навіть такий занедбаний і депресивний, як цей. «Світло» у «Фантамах» – це, звісно, Оля, яка свого покійного чоловіка досі вважає живим. Ось тільки побачити це світло здатен лише студент Діма, всі ж інші сприймають нещасну хвору жінку як об'єкт сексуальних утіх. Сеанс кохання більшій ніж доступний. Варто лише сказати: «Оля, я твій Вовчик...». І одягнути окуляри, які носив покійний.

Світло – думок, почуттів, прагнень – серед мороку. Режисерка досліджує це явище часом обережно, а часом гіперболізовано. У виставі сусідують українська лірика і добірне матюччя. А сцена, коли Гліб розповідає Дімі, яким романтичним був цей Вовчик і що під час чергування він навіть писав вірші, є однією з найважливіших для розуміння ідеї вистави.

Визначаючись із костюмами, Тетяна Губрій відштовхувалася, насамперед, від історії кожного героя. Так Оля – в траурній шалі і чорній сукні, яку можна переплутати з сексуальною білизною. (У фіналі жінка виходить у такій же блакитній сукні, як і маленька донька героїні, вони вже разом, дві легкі хмаринки...) Студент Діма – в недоладному чи то спортивному костюмі, чи то піжамі – ще жовторотий хлопчина, свідками його стрімкого дорослішання стануть глядачі. Замурзаний Гліб невинно скидається на бомжа чи алкоголіка: не обтяжений якимись моральними рамками, паралельно зі своєю основною роботою він встигає також красти мідь і перманентно пити самогонку.

До «Фантомів» у Марини Клімової (Оля), Вадима Головка (Діма) та Костянтина Кириленка (Гліб) вже було кілька спільних робіт (згадаймо, приміром, прем'єру 2018 року «Вона його любила», де ці актори виконують головні ролі). Відзначаючи злагодженість цього акторського тріо – а враховуючи, що я переглядала виставу, яку грали після кількомісячної перерви, на цьому варто наголосити особливо, – хочеться, у першу чергу, звернути увагу на роботу Вадима Головка. Який у своєму сором'язливому, інертному Дімі побачив людину принципову, безкомпромісну, здатну на вчинок.

«Фантоми» – вистава, чіпляє яка запам'ятовується надовго. І якщо би шортліст Фестивалю-премії «ГРА» не обмежувався дванадцятьма позиціями, то її можна було би рекомендувати до фіналу. Нині ж залишається лише щиро порадити її театрам, які не бояться гострих тем і ... можуть бачити світло навіть крізь брудне вікно.

Віктор Рубан

Складна багатопланова соціальна вистава про втрачене щастя і фантомний біль з минулого, який перетворює життя героїв на пекло. Реальність у ньому екзальтована і гіпертрофована, а чуттєвість одне до одного неможлива. Дуже цікава спроба осмислення важкого спадку дев'яностих в актуальній дійсності через переплетіння площин: і дії, і спогаду, і уяви, і внутрішніх міркувань, і сну, і діалогів на метафорах.

Дуже вдало використаний простір камерної сцени для реконструкції кімнати, чи то підвалу, чи то котельні, чи то депо. Глядач опиняється фактично в епіцентрі символічної дії, в якій життя постійно поєднане з насильством. Таким чином він так чи інакше стає безпосереднім свідком і учасником цього жаху протягом усієї вистави. Усі слова, жести і дії гіпертрофовані і випуклі. Це добре підкреслює «надри» того, що відбувається. Але для мене це зіграло дещо проти самої роботи, тому що перетворило сприйняття справжньої трагедії на соціальну драму й обікрало задум. У якомусь сенсі дійство перетворилося на абсурд. Завдяки цьому глядач не просто співчував героям, а відчував глибоко разом із ними справжню моторошність їхнього побуту. Та як на мене, актори за таких умов (необхідності «педалювати») не могли розкрити нюанси твору.

Однак вистава все одно об'ємно доносить важливі проблемні питання: як залишатись людяним, не дивлячись на обставини життя; як бути із горем і болем втрати та продовжувати жити; що відбувається, коли не відпускати тих, кого втратив; чи варто підігравати та бути «музиком» у компанії, чого це може коштувати та чи має це стосунок до справжньої мужності тощо.

Прекрасна зіграність та взаємодія акторів (і словесна, і пластична), цілісна структура, дуже доречні декорації (і костюми, і сценографія), а також відео та музичний супровід. Чого я не зрозумів – то це ідеї

залучати до такого дійства дитину живою, а не, скажімо, використати відео з її участю. Це ще більше підкреслило б сюрреалістичність та ефемерність подій. Ці мої думки прошу сприймати з усією повагою до справді глибоко проробленої копійної об'ємної роботи як автора, так і всієї художньої команди.

Попри всі ці зауваження, цілком бачу можливим пропонувати і цю виставу також до списку лауреатів у номінації «За найкращу виставу камерної сцени». Вона-бо відзначена цілісністю, комплексністю, актуальністю та майстерністю виконання. Це нелегка та некомфортна для глядача вистава. Але вона дуже філігранно витримана, щоб спонукати замислитись, помітити паралелі, побачити себе і зробити висновки, а не просто залишитись на рівні вражень. Такі вистави дуже потрібні сьогодні, особливо на подібну соціальну тематику.

Ольга Стельмашевська

Камерна вистава «Фантоми» на «Сцені 38» в Одеському академічному українському музично-драматичному театрі ім. В. Василька молодією режисеркою Тетяною Губрій поставлена за п'єсою родом із 90-х - «Фантомні болі» Василя Сігарева. З тих часів непевності, знецінення, втрати віри у справжнє, в себе і у світ навколо. Сьогодні текст Сігарева екстраполюється абсолютно природно на наші часи.

Аби закріпити цю універсальність історії, глядачеві в якості преамбули-налаштування демонструється хроніка з одеських вулиць, де різні вікові групи, зокрема підлітки відповідають на питання: кого ви любите? Яким стало би ваше життя, якби ці люди зникли? Власне, це опитування в душі телебачення, що тільки починало в 90-х зачіпати теми особистісного, а не тільки суспільного чи партійного, прямолінійно готує до жорсткого фіналу.

Форма цієї добре зробленої п'єси має класичні лекала. Єдність місця – дія розгортається всередині брудного вагончика. Єдність часу – одна ніч. За півтори години сценічного часу з героями відбувається катастрофічна зміна. Присутнє навіть відсилання до безмежної, неосяжної раціональним розумом жертовності грецьких трагедій.

Задача режисерки – аби глядач майже фізично відчув біль. Таку, яку відчувають головні герої. Таку, яку ти відчував під час перегляду культового фільму «Розсікаючи хвилі» Ларса фон Трієра. Здається, Сігарев, будучи знаним сценаристом та кінорежисером, і писав п'єсу, свідомо чи підсвідомо, спираючись саме на трагічну колізію стрічки, яка вийшла в ті ж 90-ті.

Отже, історія починається вельми тривіально: молодий хлопець Діма влаштовується на роботу в трамвайне депо. Перша нічна зміна, старий трамвайний вагончик робітників з характерними дверима, обладнаний під тимчасове житло і ночівлю, самогон, консервні банки, фото оголених дівчиць на стінах, брудна білизна, брудний посуд, брудне все, як і язик напарника Діми – Гліба. Алкоголіка, злодюжки, люмпена. Він же і розкаже Дімі про одного з його попередників, поета-сторожа Вову і його дружину Олю. Після трагічної загибелі чоловіка Оля божеволіє – провалюється в повне нівелювання себе як особистості, адже перед смертю коханого чоловіка, вони втратили ще і єдину донечку. Олі як особистості вже не існує – вона стирає себе неприродним способом: жорстким, страшним, незбагненим. Попри це, її «ампутовані кінцівки», донька і чоловік, не перестають боліти: біль стає ще трагічнішим, нестерпним, пронизливим.

Невідомо, скільки ще Оля могла б жити зі своїми фантомними болями, якби не трапився їй Діма – людина її кола, її рівня думок, емпатична, рефлексуюча, схильна до творчості, як і Олін чоловік. Власне, з Дімою вона прокидається – не прокинувшись, виходить з цього мороку повного забуття, біль виривається з-під анестезії та перетворюється на жорстку дію. Наступає спізнана реакція.

Зробивши ставку на сильний акторський склад, який дорівнював би сильній же драматургії, режисерка навіть запрошує з Києва актрису Марину Клімову, яка грає свою роль на межі, проте майстерно обходить всі моменти переживання. Діма – Вадим Головка дуже цікаво розкрився в ролі такого собі ботана, який так само як і Оля раптом прокидається від свого рутинного життя студента. Головка теж без крутих віражів змінює свого героя наповненою внутрішньою наскрізною дією. Тим сильніше звучить фінал: різко, неочікувано жорстко, боляче.

З режисерської точки зору, на цьому перебільшено кінематографічному тексті Сігарева Тетяні Губрій мало що залишилося: трохи піддати акцентів зовнішніми деталями, стримати акторів від надмірності, що вельми небезпечно в роботі з таким матеріалом і зробити містичний фінал аби глядач вийшов таки приголомшений. А він перегукується із початком, коли перед нами з'являється перший фантом – образ маленької дівчинки (ангелоподібне створіння Анастасія Чудна). У фіналі Оля, що теж гине під тим клятим трамваєм, нарешті об'єднується із нею. І вже двома фантомами вони плывуть на казковому кораблі кудись в країну щастя, де на них чекає батько-поет.

Фантом Вовчика теж промайне лише раз, майже на початку вистави, коли Гліб, раптом протверезілий (він теж, хоч і герой другого плану – має свої малесенькі фантомні болі: «я в той вечір на тортіку вперше задув свічки, як нормальна людина») – стане уособленням людини-хору, яка викладає все те, що відбулося поза сценою, до початку дії. Актор Костянтин Кириленко абсолютно органічний в образі суржикового люмпена, але свій вихід з-під «анестезії» відіграє майстерно, демонструючи інтелектуальне акторське нутро. В цій чисто режисерській мізансцені Губрій вдалася до прийому настільного театру тіней, який винахідливо зроблено з книги віршів і малюнків поета Вови. В цей момент Гліб і Діма з печеної картоплі і сірників роблять ляльок-прототипів Вови і Олі. Їхні руки і ноги, підпалені від свічок згорають – зникають в полум'ї, як і відрізані трамваєм частини їхніх тіл, як символи фантомних болів, як той примарний символ сім'ї-єдиного монологічного організму, ампутація частини якого миттєво призводить до трагедії, катастрофи, початку кінця.

Вистава вражає емоційно через сюжет. Проте, недостатньо з точки зору свого театального втілення. Маючи у своїй основі потужний текст, сильні акторські роботи, вона здається вправною інсценізацією

гарного кіносценарію, але не більше того. Зразків таких постановок у сучасному театральному просторі не бракує, якщо чітко і вірно поставити на драматургію та виконавців, що і зробила Тетяна Губрій. Тож, вистава досить слушно пройшла у лонгліст фестивалю-премії «ГРА», але аж такого нового слова в сучасному українському театральному просторі не сказала. Зате глядацька увага і сльози співчуття їй забезпечені.

Юлія Сущенко

Фантомні болі – явище, наукою ще не вивчене, проте сучасне суспільство страждає від величезної кількості таких болів за втраченим. П'єси російського драматурга Василя Сігарєва, нашого сучасника – завжди суміш сентиментальних почуттів і чорнухи, які сусідують на найнижчих сходинках соціальної дробини. Режисерка вистави – молода дівчина Тетяна Губрій, учениця режисера Стаса Жиркова.

Мінімалізм вагончика для сторожів трамвайного парку підкреслений купою цеглин, які служать головним предметом меблів і старої розкладачкою. На цій кульгавій розкладачці спить Діма – студент, який випадково опинився сторожем і «який хоче завтра на лекцію». Протягом вистави герой Вадима Головка проходить трансформацію від повної відстороненості від того, що відбувається, небажання занурюватися в це дике життя, до здатності стати на захист ідеалів і любові. У фіналі йому навіть доводиться досить безглуздо і безславно загинути за свої принципи.

Його антагоніст Гліб у виконанні Костянтина Кириленка – носій головних комічних посилів п'єси і щедрої ненормативної лексики. Втім, матюки в його устах звучать дуже органічно і не дратують, як мало кого вже дратує розмова будівельників на сусідньому майданчику. Роль вийшла дуже яскравою і зображення «пролетаря» у найгіршому сенсі цього слова вдалося йому на всі сто відсотків. У його героя немає не тільки ніяких ідеалів, але і ніяких зачатків моралі. Для нього все одно, що красти кольоровий метал зі списаних трамваїв, що гвалтувати вдову покійного змінника. Абсолютний неандерталець, уламок переможного пролетаріату, вічний хам дуже смішить глядачів в першій половині постановки. Спокушаючи студента Діму, він одночасно хоче і опустити його на свій рівень, і підкупити, щоб не застав його начальству, і обдурити, як лоха-новачка. І начебто йому вдається своєю звирячою енергетикою придушити невпевненого інтелігента. Студент нібито згоден, що писати вірші зараз можуть тільки ідіоти.

Поступово смішків в залі стає не чути, оскільки розкриваються всі таємниці трамвайного депо і на сцені з'являється героїня Марини Клімової – Оля. Вона грає божевільну, але таку божевільну, якою є кожна по-справжньому закохана жінка. Її мрія про щастя, про любов, про материнство настільки сильна, що пригнічує студента і він щиро починає їй співчувати. А потім захищає від озвірілого колеги. Втім, марно, все закінчується погано. Всі мрії гинуть. Безглузді, а від того ще страшніші смерті під трамваєм дочки, чоловіка і самої героїні викликають щирі співчуття і сльози у глядачів. Реальною виявляється тільки смерть. І можлива зустріч на небесах з улюбленими людьми – герої вистави вирушають в нескінченну подорож...

Окремо варто відзначити пластичні етюди між Дімою та Олею, які вдалося вирішити так, що все зрозуміло і без слів. Взагалі, всі троє акторів впоралися з непростими ролями і викликали щирі співчуття глядачів.

Загалом, Тетяна Губрій вдало виконала задачу у відображенні того дна до якого може впасти людина, але хочеться побажати режисерці в майбутньому уникати таких штампів, як поява маленької дівчинці в образі ангела.

